

Asia: VN/24927/2020

Lausuntopyyntö uudistettavan lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen luonnoksesta

Lausunnonantajan lausunto

Huomiot ohjeen yleisestä osasta: luvut 1–3

Vammaisfoorumi katsoo, että ohjeen yleinen osa on hyvin perusteltu ja eritelty, mitä vaikutusarviointiin kuuluu lainvalmisteluprosessissa. Tällä hetkellä lainvalmisteluprosesseissa ei ole erillistä vammaisvaikutusten arviointia omana kohtanaan, joten jäljempänä tarkemmin mainituin perusteluihin Vammaisfoorumi esittää vammaisvaikutusten arviointia (VAVA) otettavaksi käyttöön lainvalmistelussa. Vammaisfoorumi huomauttaa jo tässä vaiheessa, ettei pelkkä viranomaisen lausuntopyyntö lakiesityksestä täytä vaikutusarvioinnin edellytyksiä.

Vammaisfoorumi muistuttaa, että YK:n vammaissopimuksen velvoitteista johtuen (art. 4.3) lain valmistelun lisäksi kaikessa poliittisessa päätöksenteossa tulee osallistaa vammaisjärjestöt ja vammaiset henkilöt sekä tiiviisti tulee neuvotella heidän kanssaan. Lainvalmistelun vaikutusarviointia koskevalla ohjeella tulisi olla myös linjaavaa vaikutusta alueilla ja paikallishallinnossa.

Vammaisfoorumi kiinnittää huomiota kansainvälisten valtiosopimusten vaikutusarviointiin, koska YK:n vammaissopimuksella on vahva oikeudellinen ja vammaiset ihmiset osallistava merkitys. Yleissopimus on siitä ainutlaatuinen ihmisoikeussopimus, että sen toimeenpanon seurantaan osallistetaan vammaisjärjestöt ja vammaiset ihmiset sekä koko kansalaisyhteiskunta. Vaikka ohjeistus keskittyy kansainvälisten sopimusten ratifiointiin eli kansalliseen voimaan saattamisvaiheeseen, niin samalla tulisi myös sivuta yleissopimusten seurantaa. Esimerkiksi YK:n vammaissopimukseen liittyen valtio on velvollinen tekemään määräaikaisraportoinnin YK:n vammaiskomitealle, joka käsittelee raporttia ja lausuu siitä. Samalla Vammaisfoorumi julkaisee rinnakkaisraportoinnin valtion määräaikaisraportista.

Huomiot perus- ja ihmisoikeusvaikutuksista: luku 4.1

Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten tarkastelu lainsäädännön vaikutusarvioinneissa on erittäin keskeinen elementti, koska Suomen perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Vammaisfoorumin mielestä ohjeistusluonnoksessa on hyvin

linkitetty perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi henkilöön liittyviin ominaisuuksiin kuten sukupuoleen tai ikään liittyviin vaikutusarviointeihin.

Vammaisfoorumi haluaa huomauttaa, että vammaisuuteen on katsottu liittyvän perusoikeusherkkiä vammaispalveluita, mutta vammaisen ihmisen elämä ei tyhjenny pelkästään tai välttämättä lainkaan ns. sote -kansalaisuuteen. Vammaisten ihmisten asema kuluttajapalveluiden käyttäjänä tai ylipäättään osallistuminen yhteiskunnan eri toimintoihin edellyttää kaikilla hallinnon tasoilla (valtio, hyvinvointialueet, kunnat) vammaisvaikutusten arviointia (VAVA). Hyvin moninaiselle vammaisten henkilöiden ryhmälle, joka WHO:n mukaan käsittää noin 15 % maailman väestöstä, tulee mahdollista kansallisesti yhtäläiset oikeudet muiden kanssa. VAVA on tässä erinomaisen tärkeä työkalu, joka käsittää vammaisjärjestöjen ja vammaisten nimeämisen lakeja ja politiikkoja käsitteleviin työryhmiin ja kuulemistilaisuuksiin sekä lausuntopyyntöjen valmisteluun. VAVA voi toteutua hyvinvointialueella tai paikallistasolla myös asiakasraatien tai in concreto esteettömyyskävelyn kautta.

Huomiot taloudellisista vaikutuksista: luku 4.2

Vaikutusarviointiohjeesta käy ilmi kohdassa ”4.2.2.4 Yritystoiminnan aloittaminen, yrittäjänä toimiminen ja kasvuedellytykset”, että arvioinnissa on tarkasteltava, kannustaako säädöshanke yrittäjyyteen tai luoko se yrittäjyydelle esteitä, eli helpottaako tai vaikeuttaako hanke uuden yritystoiminnan aloittamista. YK:n vammaissopimuksen artiklan 27 (Työ ja työllistyminen) alakohdan 1. f) mukaan tulee ”edistää mahdollisuuksia itsenäiseen elinkeinonharjoittamiseen, yrittäjyyteen ja oman yritystoiminnan aloittamiseen.” Vammaisten ihmisten työllistymisessä eräs keino on yrittäjyys ja elinkeinonharjoittaminen. Vammaisfoorumi katsoo, että lainsäädännön valmistelun vaikutusarvioinneissa tulee huomioida myös vammaiset yrittäjät. Eriyinen haaste on alkuvaiheessa yritystoiminnan aloittamisessa. Tällä hetkellä Kelan elinkeinotuki ammatillisena kuntoutuksena voi edistää vammaisten henkilöiden yrittäjyyttä.

Toimintakyvystä tai tarvittavien apuvälineiden käytöstä johtuen myös yrityksen perustamiseen liittyvien toimilupakäytänteiden ja yritysvelvoitteiden hoitaminen voi vaatia vammaisilta yrittäjiltä enemmän aikaa ja ohjausta, tämä tulisi huomioida säädöksissä. Myös taloudellinen tuki yrityksen perustamiseen ja ensimmäisen työntekijän palkkaamiseen edistää vammaisten henkilöiden yrittäjyyttä ja välillisesti edistää työllisyyttä.

4.2.3.4 Julkinen tuki yleishyödyllisten yhteisöjen ja kolmannen sektorin palvelutuotantoon

Vammaisfoorumi pitää perusteltuna, että vaikutusarviointiohjelunoksesta huomioidaan kohdassa 4.2.3.4 Julkinen tuki yleishyödyllisten yhteisöjen ja kolmannen sektorin palvelutuotantoon, että ”julkistalouden eri toimijoiden ja hallinnonalojen ohella on tarvittaessa arvioitava säädösehdotuksen vaikutuksia myös yleishyödyllisten yhteisöjen ja kolmannen sektorin toimijoiden asemaan.” Ohjeistuksessa painotetaan sitä, että ”säädösehdotuksessa voidaan arvioida tarkemmin esimerkiksi palvelun järjestämisen taloudellisia vaikutuksia eri toimijoiden näkökulmasta siten, että tavoitteena on kokonaistaloudellisesti mahdollisimman kustannustehokas lopputulos”, mikäli järjestö edunvalvonnan lisäksi saa julkista tukea palvelutuotantoon. Vammaisfoorumi katsoo, että tässä pitää huomioida YK:n vammaiskomitean yleiskommentti nro. 2 artiklasta 9 (Esteettömyys ja saavutettavuus). Komitean mukaan julkisia varoja käytettäessä pitää julkisissa hankinnoissa myös järjestöjen ottaa huomioon vammaisten ihmisten kannalta tavaroiden ja palveluiden esteettömyys ja saavutettavuus. Esteettömyys tulisi asettaa edellytykseksi järjestön rahoituspäätökselle.

Vammaisfoorumin mielestä julkisen rahoituksen edellytykseksi pitää kilpailutuksissa asettaa esteettömyys ja saavutettavuus vammaisten ihmisten osalta.

Huomiot ympäristövaikutuksista: luku 4.3

-

Huomiot muista ihmisiin kohdistuvista ja yhteiskunnallisista vaikutuksista: luku 4.4

Vammaisfoorumi kiittää oikeusministeriötä siitä, että vammaisten henkilöiden asemaan kiinnitetään nimenomaista huomiota kohdassa 4.4.1 ihmisryhmiin kohdistuvissa vaikutuksissa alakohdassa 4.4.1.4. Tämä kuvautuu ohjeistusluonnoksessa kolmella tavalla.

Ensinnäkin YK:n vammaissopimus on aivan oikein nostettu keskeiseksi oikeuslähteeksi ja vammaisuutta tarkastellaan yleissopimuksen tarkoitussäännöksen kautta. Vammaisfoorumi pitää kannatettavana, että ohjeistusluonnoksessa todetaan vaikutusarvioinneissa edellytettävän vammaisten henkilöiden moninaisuuden tarkastelua.

Toiseksi ohjeistusluonnoksessa nostetaan esiin YK:n vammaissopimuksen artiklan 4.3 (Yleiset velvoitteet) vahva velvoite osallistaa vammaisjärjestöt lainsäädännön valmisteluun eri tavoin ja kiinnitetään huomiota myös kokemusasiantuntijoiksi kuvattujen vammaisten henkilöiden osallistumiseen valmisteluelimissä ja tilaisuuksissa. Vammaisfoorumi olisi toivonut tältä osin ohjeistuksen tarkentamista, jotta vammaisjärjestöjen edustajia ja kokemusasiantuntijoita todella nimitetään lainsäädännön valmistelueliimiin. Varsinkin oikeusministeriön hallinnonalalla on työryhmiin nimitetty vammaisjärjestöjä ja vammaisia henkilöitä sangen vähän tai ei lainkaan. Tosin yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen valmistelussa Vammaisfoorumin edustajia kutsuttiin kuultavaksi oikeusministeriön työryhmän kokouksiin, mikä on selkeä parannus aiempaan nähden. Sosiaali- ja terveysministeriössä vammaisjärjestöjen edustajien ja vammaisten henkilöiden nimittäminen lainsäädännön valmistelutyöryhmiin on jo vakiintunutta.

Kolmanneksi ohjeistusluonnoksessa kuvataan tilanteita, mistä asioista vaikutusarviointeja vammaisten ihmisten kohdalla tarvitaan. ”Vammaisten henkilöiden kannalta merkittäviä kysymyksiä voi liittyä esimerkiksi erilaisten palveluiden saatavuutta, rakennetun ympäristön esteettömyyttä, digitaalisen ympäristön saavutettavuutta, kielellisiä oikeuksia sekä työllisyyttä ja toimeentuloa liittyviin säädösehdotuksiin.” Vammaisfoorumi katsoo, että kuvatut kohteet ovat relevantteja, mutta listaa tulee jatkaa. Vammaisvaikutusten (VAVA) arviointi pitää saada systemaattiseksi osaksi lainsäädännön valmistelua, joka koskettaa vammaisia ihmisiä arjessa. Tämä on parasta vammaisten ihmisten ennakkollista oikeussuojaa. Listalta puuttuvat yhdenvertaisuus, syrjintä ja häirintä, koska yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulee eniten yhteydenottoja vammaisuuteen perustuvan syrjinnän takia.

Muut huomiot

Vaikutusarviointiohjeistuksessa on eritelty kohdassa 4.4.1 ihmisryhmiin kohdistuvia vaikutuksia, mikä on sinänsä kannatettavaa. Teksti on tiivistä ja ytimekästä, mutta kaipaisi vielä teemojen avaamista. Vammaisfoorumi katsoo, että moniperusteinen syrjintä jää tässä hieman sivuun eikä

esimerkiksi vammaisten naisten haavoittuvaa asemaa tarkastella, kuten YK:n vammaissopimuksen artikla 6 (Vammaiset naiset ml. tytöt) sitä edellyttäisi. Ainoastaan kohdassa 4.4.1.5 Kielelliset oikeudet sivutaan viittomakieltä käyttävien asemaa. YK:n vammaissopimuksen johdantolauseessa p) nostetaan esiin huoli monikertaisesta syrjinnästä, joka kohdistuu mm. vammaisiin ikääntyneisiin, naisiin ja alkuperäiskansaankuulumiseen. Vaikutusarviointiohjeistuksen kohdassa 4.4.1.3 Alkuperäiskansa saamelaiset ei huomioida saamelaisia vammaisia, vaikka VANE:n toimintaohjelmassa tälle hallituskaudelle on kirjattu oma kohta saamelaisten vammaisten sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden edistämisestä.

Lisätietoja: Henrik Gustafsson, Invalidiliiton lakimies, henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi

Kyröläinen Anni
Vammaisfoorumi ry